

ABSCHNITT VIII. RECHT UND VÖLKERRECHT

DOI 10.36074/logos-12.08.2022.20

ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ У ДОХІД ДЕРЖАВИ ЯК ДІЄВИЙ НАПРЯМ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ЗБАГАЧЕННЮ

Граб Андрій Володимирович
магістр Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УКРАЇНА

Протидія незаконному збагаченню в усьому світі здійснюється різноманітними методами карального і профілактичного характеру. Останні почали все більше демонструвати свою ефективність у боротьбі з різними проявами корупції, порівняно з вже усталеними та дещо застарілими каральними методами її протидії. В Україні, як і в більшості інших країн, антикорупційне законодавство спрямоване, перш за все, на запобігання вчиненню корупційних діянь, і вже як наслідок невиконання першої мети, виявлення правопорушень та призначення покарання за ці самі діяння.

Відносно новим для українського суспільства став інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, запроваджений у 2015 р., який відразу викликав багато запитань через помітну схожість зі спеціальною конфіскацією, передбаченою Кримінальним кодексом України (далі – КК України). Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31.10.2019 № 263-IX було внесено зміни до глави 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), чим запроваджено механізм визнання необґрунтованими активів і стягнення їх в дохід держави. Наявність такого інституту стала реальною відповідно до Конвенції ООН проти корупції від 2005 року, Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), відповідно до яких країни зобов'язані створювати механізми, які б уможливлювали конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом, без винесення обвинувального вироку. Внесені зміни були результатом використання іноземної моделі «конфіскації без обвинувального вироку суду» разом з окремими ознаками злочину незаконного збагачення. Через це, даний інститут прийнято називати цивільною конфіскацією, адже його положення закріплені не в кримінальному, а в цивільному законодавстві, а процедури під час його застосування знову не кримінальні, а цивільні.

Разом з цим, Законом від 31.10.2019 No 263-IX КК України був доповнений новою статтею 368-5, що передбачає кримінальну відповідальність за

незаконне збагачення, у випадках, коли особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, набула активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи [1].

Ст. 290 ЦПК України передбачає пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, якщо різниця між вартістю незаконно набутих активів і законними доходами особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, але не перевищує межу, встановлену статтею 368-5 КК України. [2].

Визнання необґрунтованими активів і стягнення їх у дохід держави слугує процедурою примусового вилучення в особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, неправомірних активів (набутих шляхом незаконних доходів), яка використовується за рамками притягнення особи до кримінальної відповідальності, та як наслідок, призводить до звільнення особи із займаної посади. Вказана процедура не збігається з природою, ознаками та цілями покарання. Вона є скоріше законною майновою санкцією, що передбачає цивільну конфіскацію, і разом з тим, виконує роль захисту суспільних інтересів, пов'язаних з протидією наслідкам незаконного збагачення. На відміну від покарання, до цілей якого належать кара та запобігання вчиненню нових правопорушень, визнання необґрунтованими активів і стягнення їх у дохід держави не передбачає кари, так як тільки активи, законність походження яких не з'ясовано, передаються державі в порядку конфіскації, а все законне майно продовжує залишатися в особі.

Вельми показовим застосуванням глави 12 розділу III ЦПК України стало нещодавнє рішення Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду по справі № 991/3401/21 від 27.04.2022 р. щодо активів відомого колишнього народного депутата, який отримував плату за передачу в оренду жомової ями, яка давно вже йому не належала.

За матеріалами справи, Держава Україна в особі Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора звернулася з позовом до ОСОБА_1 про визнання необґрунтованими активів у вигляді грошових коштів у розмірі 1 242 236 грн, набутих у власність відповідачем на підставі договору оренди нерухомого майна, грошових коштів у розмірі 10 000 грн, та про їх стягнення в дохід держави. Судами попередніх інстанцій були встановлені фактичні дані, які підтверджують зв'язок набутих активів з особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та їх необґрунтованість, тобто наявність визначеної ч. 2 ст. 290 ЦПК України різниці між вартістю таких активів та законними доходами такої особи. Необґрунтованість таких активів відповідач належними та допустимими доказами не спростував [3]. Окрім цього, відповідно до ч. 4 ст. 89 ЦПК України у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави суд виносить рішення на користь тієї сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно з сукупністю доказів іншої сторони [2].

Враховуючи наведене ОСОБА_1, будучи народним депутатом України, тобто особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не маючи права власності на об'єкт оренди та не маючи правомочності щодо володіння, користування та розпорядження ним, уклав з ТОВ договір без наміру правомірної передачі нерухомого майна в оренду та з

метою отримання грошових коштів у розмірі 1 242 236 грн, у зв'язку із чим набув у власність необґрунтований актив у зазначеній сумі та дохід від нього у виді комісійних від банку у розмірі 10 000 грн. [3]. Розглядаючи справу, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду погодився із рішеннями попередніх судів, поновив виконання рішення Вищого антикорупційного суду від 13 серпня 2021 року, яке передбачає стягнення зазначених коштів у дохід держави. Цим самим, було створено прецедент у визнанні необґрунтованими активів і стягненні їх у дохід держави.

Отже, враховуючи все вищевикладене, визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави дійсно потрібно розглядати як дієвий напрям протидії незаконному збагаченню, що покликаний спростити процедуру повернення незаконно отриманих коштів у власність держави та підвищити її ефективність. Завдяки цьому, вдається за можливе, істотно знизити рівень латентності корупційної злочинності.

Список використаних джерел:

- [1] Кримінальний кодекс України № 2341-III (2001). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
- [2] Цивільний процесуальний кодекс України № 1618-IV (2004). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
- [3] Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 27.04.2022. Єдиний державний реєстр судових рішень. Вилучено з: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104165182>